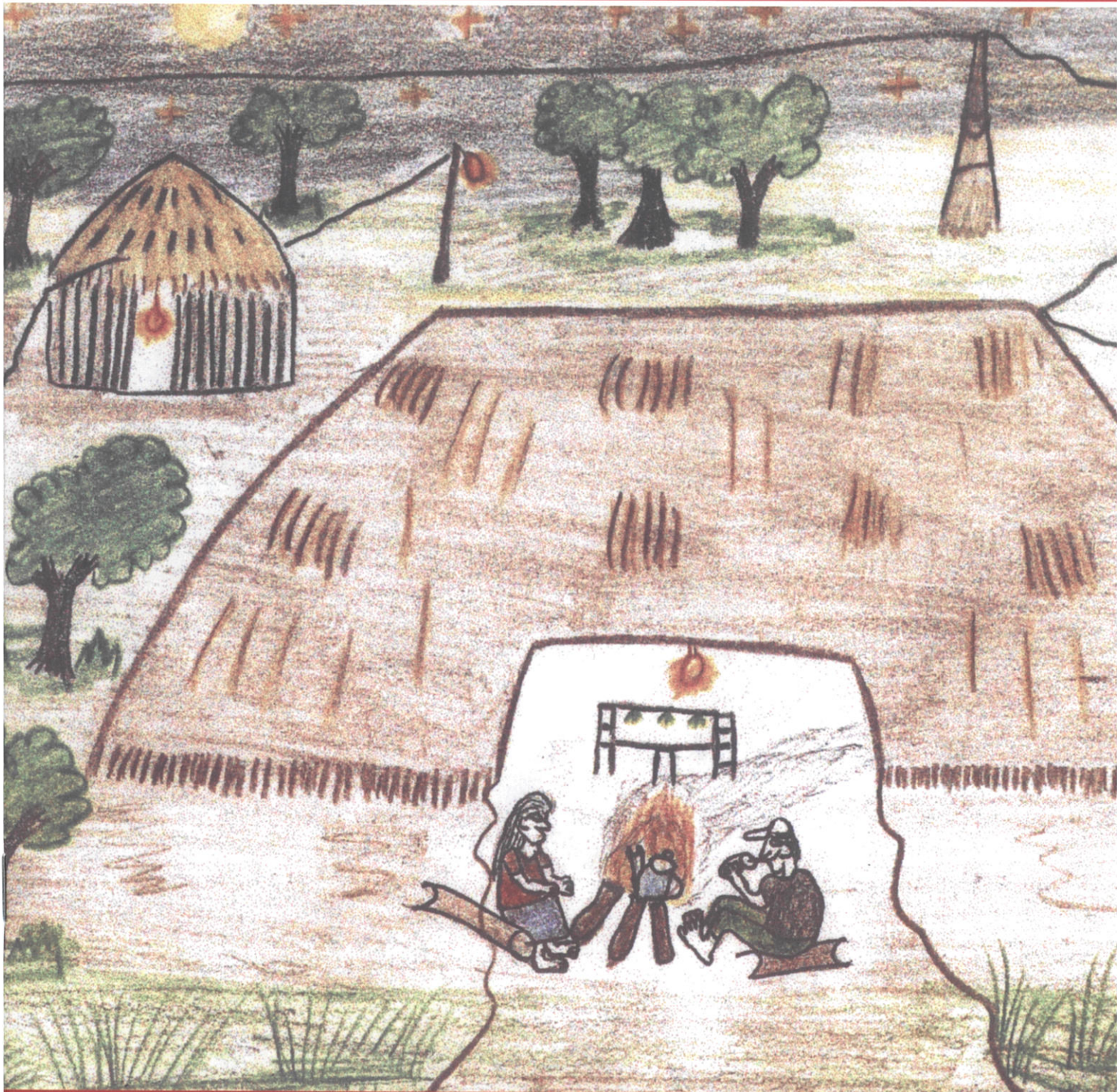

Tynynyi ñe'ẽ Nemoasãi

MINISTÉRIO DE MINAS E ENERGIA

MINISTRO

Edison Lobão

SECRETÁRIO EXECUTIVO

Márcio Pereira Zimmermann

SECRETÁRIO DE ENERGIA ELÉTRICA

Josias Matos de Araújo

DIRETOR NACIONAL DO PROGRAMA LUZ PARA TODOS

Hélio Morito Shinoda

“ORIENTAÇÕES SOBRE ENERGIA ELÉTRICA”

COORDENAÇÃO E SUPERVISÃO

Maria Eustáquia da Silva

COORDENAÇÃO TÉCNICA E ADMINISTRATIVA

Carla Segui Scheer

Elizândio de Aquino Marinho

ASSESSORIA DE COMUNICAÇÃO

Lucia Mitico Seo

José Renato Penna Esteves Junior

Margareth Silva de Oliveira

COORDENAÇÃO REGIONAL SUL – PROGRAMA LUZ PARA TODOS

Ronaldo dos Santos Custódio

Jorge Luiz Santos da Silva

COORDENAÇÃO ESTADUAL DO PROGRAMA LUZ PARA TODOS NO MATO GROSSO DO SUL

Celso Marlei dos Santos

APOIO: ELETROSUL

Prof.^o Delfino Borvão

Visto
Data 14/09/
Arte

Alice Machado de Oliveira
Delfino Borvão
Heliodoro de Almeida
Rosenildo Barbosa de Carvalho
Zélia Regina Benites

Tynynyi ñe'ẽ Nemoasãi

aluno
3ª ano 14
ano leti
2007

Governo Federal
Programa Luz para Todos

TEMBIAPO APOHARE

KUATIA ÑE'Ë HA TA'ANGA

Alice Machado de Oliveira
Delfino Borvão
Heliodoro de Almeida
Rosenildo Barbosa de Carvalho
Zélia Regina Benites

TA'ANGA MBO'EHÁRA

(Delfino temimbo'épy mba'e, 3º ano, Ensino Fundamental, 2007)

Clodemara Gonçalves
Andrelina
Rosiel Vera
Aparecido Gonçalves
Ivanildo Benitees

TENONDE APOHARE

Haydê Aparecida Gomes da Silva Zimmer
Marina Vinha
Maria Leda Vieira de Sousa
Shirley José do Nascimento
Veronice Lovato Rossato

IJAPY YMBOVE MOHENDAHARE

Veronice Lovato Rossato
Graciela Chamorro

TA'ANGA REREKUA

Haydê Aparecida Gomes da Silva Zimmer
Shirley José do Nascimento

FICHA CATALOGRÁFICA

GUARANI KAIOWÁ, MBO'EHARAKUÉRA. **Tynynyi Ñe'ë Nenoasãi.**

Brasília/DF: MME, 2008.

E-mail: luzparatodos@mme.gov.br

Techaukaha

Jechukapy	5
Jehupytyiséva tesapeha pavẽ peguarã	7
Mávapa guarani ha kaiowá	8
Tesape oguahẽ tekohápe	11
Mombe'ú vera rendy	15
Mba'épa he'ise tynynĩi	16
Mba'éichapa reikuaáta tynynyi papahare?	23
Rehepy me'ẽvo tynynĩire	24
Mba'ekuaha ha ñeñangareko tesapeháre	25
Eñangareko ani nembá'e jehu	31
Eñangareko tynynĩire mbo'ehao rupi	33
Tynynĩi ha mboraihu	37

Tupã Kuarahy

Mba'ekuaa vusu'ipe há'e peteĩ kuarahy
Hendy mbarete katu etereiva
Hã ipytu rata akúva
Ha ñu jarype katu mba'e mombarete,
hantepepo ijererekoha, hatyma pyko yvy,
y, tata rendy ha tekoku'a mombehu
ta'anga ohai kua'avápe ha ne'ẽ yvoty ave katu,
ojehesamano, ojepoyvy,
osẽporave haguã ta'anga, ayvu
Guarani ha Kaiowá pe katu
há'e kuarahy rendypýva voi ome'ẽva,
tekoa'ãha, arandu reko katu, tekoveha upe
jerovia, kuaapyrã vusu.

Delfino Borvã Kaiowá

Jechukapy

Pe Programa Luz para Todos, mburuvicha guasu tetãgua, ogueraha pe tynynĩ ñande rógape, ha teko hayguaguérape, tynynĩ iporã oguahêvo ñande rógape, ha avei ndereiporu kuaairõ ome'ẽ jepý'apy.

Jaiporu porã pe tynynĩ, ani jaiporuparei, reiporu michĩvérõ pe tynynĩ repygue, saive rehepy me'êta, maymáva guive jehupitypáta oĩvaguive yvapeári, óy heta hárupi, te'ỹi kuérape ha enterovéva. Kwatia jehaipyre ogueru heta ñemandu'arã ikatu haḡuaicha ñane pytyvõ jaiporu kuaa haḡua tynynĩ, jareko haḡua tesapeha porã.

Ko tembiapo jejapopyre mbo'ehára kuéra rupive Guaraní Kaiowá Mato Grosso do Sul pegua temimbo'ekue mbo'erusu Ára Verá peguare, ha avei ko'anga ojaipóma Teko Arandu, ha avei ojepý'apy tekome'ẽ tekorehe pehengue kuéra rehe. Aguyje mburuvicha guasu, Luis Inácio Lula da Silva, pe ojepý'apy haguére ñande te'ỹi kuérare.

Jaiko va'ekue tesaraípe ñane tetãme, omoheñoivo ko "Programa Luz para Todos" opa haḡua ñekotevẽ tynynĩre Brasilpe.

Oñemoĩ pe tynynĩ peteĩ mba'e jeporupy, ymāve rupi ndajaiporui va'ekue.

*Mbo'ehara kuéra tenondegua
Hatendotava Ñembyaty Guaraní Kaiowá*

Nemombe'u apoha kuéra rehegua

Alice Machado de Oliveira	Guarani, professora de séries iniciais do Ensino Fundamental da escola indígena, na Aldeia Amambaí. Formada no Curso Normal em Nível Médio-Formação de Professores Guarani/Kaiowá.
Delfino Borvão	Kaiowá, professor de Educação Física, Cultura e Artes e Língua Guarani em escola indígena, na Aldeia Limão Verde. Membro da Comissão de Professores Guarani/kaiowá, acadêmico do Curso de Licenciatura Indígena-Teko Arandu-UFGD (turma1).
Heliodoro de Almeida	Kaiowá, professor de informática em escola indígena de Caarapó, acadêmico de Educação Física na Unigran/Dourados.
Maria de Lourdes Cáceres Nelson	Guarani, diretora da escola indígena na Aldeia Amambaí, membro da Comissão de Professores Guarani/Kaiowá, acadêmica do Curso de Licenciatura Indígena-Teko Arandu-UFGD (turma1).
Rosenildo Barbosa de Carvalho	Guarani, professor de escola indígena, Ensino Fundamental, da escola indígena na Aldeia Rancho Jacaré, membro da Comissão de Professores Guarani/Kaiowá, acadêmico do Curso de Licenciatura Indígena-Teko Arandu-UFGD (turma1).
Zélia Regina Benites	Guarani, professora de escola indígena, Ensino Fundamental, da escola indígena na Aldeia Rancho Jacaré, membro da Comissão de Professores Guarani/Kaiowá, acadêmica do Curso de Licenciatura Indígena-Teko Arandu-UFGD (turma1).

Jehupytyśéva tesapeha pavē peguarā

Ha'e peteĩ tekuaarā teko arambo'e jejapo pyre Mburuvicha Poguasú oguerúva akue omomichĩve haġua mo'ã mboriahúpe vare'a ha jehasa ha jeiko asy tekove tavayguápe oiporu tynynĩ omoĩvo temikotevẽ iñakārapu haġua.

Ko jehupityrā ojeapóva reheguáva oguereko jerovia rusu tynynĩre ñeguahẽvo jeporure pavē tavaygua kuéra rupi ikatu'a jahupitypa 2010 peve.

Ko ijapopyrā omoguahẽ háre natekotevẽi yrehepyẽ'e ha'e reiguáva, pavē ohupitýta tynynĩ. Ha rehypẽ'e'ta upe reiporu va'ekue rehẽnte.

Te'yi kuéra rekohápe, ha chĩhũ ha karai ijvy'e'ỹ rōga kuéra rupi oguahẽ tynynĩ oñemoĩ mbohapy mba'e rendy tesapeha renda ha mokõi tynynĩ osẽha.

ÑE'ENDY:

- **Mburuvicha Poguasú:** governo federal
- **Chĩhũ:** remiñemoñare rekoha pegua kambo ave aje'a chupe
- **Tynynĩ osẽha:** Kurefĩ (tomada)

Dġuahẽ tynynĩ oñemāũ mbohapy mba'e rendy tesapeha renda ha mokõi tynynĩ osẽha.

Mávapa guarani ha kaiowá

Ore re'yi Guarani ha Kaiowá tetãguasú Mato Grosso do Sul ruguape pegua roĩme haimete 40.000 te'yi kuéra roikórõ mokõipa pokõi tekohape. Umi ore re'yi kuéra oiporu vyteri iñe'ẽtee. Ha oiporu avei ñe'ẽ ambue ogapysy ojejapo va'ekue yvyraguigua, ha ojetecha jahapépe. Kuehete rupive ñande re'yi kuéra ndoje py'ap'yi tynynĩire. Oguereko va'ekue ha'e ojapoha t'ýicha tesapeha hógape oiporúvo, tata peteĩ mba'etee pehengue kuérape. Ojapo tesapeha araity guigua ojeponu haguã. Moã avei ohesape jeikoha rupi. Ko'anga ndaiporiveima yvyra ka' aguy ojejapo haguã óga umi tekoha guarani ha kaiowá oikohape oñepyrũ ojejapo ambue rogaicha.

Heta eterei òimaramo umi ava Guarani ha Kaiowá oñepyrũma ome'ẽ jehasa asy ha ore yvy opyta michĩ. Ore Guarani ha Kaiowá romba'apova ha roñemit'ya voi kokuépe, ko'anga noñemba'apovéima kokuépe, changa rupi omba'apo upéagui ñeho'aropy karai kueragui mante ñaha'arõ.

Pe 1980 roñepyrũ ronõmby'aty aty guasu rupive roipe'a jevy ha'gua ore yvy umi karai kuera ombyja'õ pa va'ekue, ñemongeta oñemoĩ porã hendape..

Ore avei roñepyrũ roipyhy jevy pe mbarete puaka mbo'erupi. Roikuaa'uka ha'gua tekombo'e rehegua peteĩgua hágui (primeira) ha irundyha pevegua (quarta) série.

Ko'anga rupi katu ore mbo'ehara Guarani ha Kaiowá rojapoma teko Arandu Mbo'ẽrusu(ensino superior) ikatu ha'guaicha roñemoarandu ukave ha'gua roime mokoĩsã popa mbo'ehara Guarani ha Kaiowá ombo'evo tekoha rupi.

Avei ko ñekambiahatyrusurupive, rohasa asy umi jeporu pyru yvyguygui, ore reko ñembo'epy rupive roguereko yvyte ndopai pero heta jehasa asype roiko ko'yvy ape ari umi teko ambue pa'ũ rupi.

ÑE'ENDY:

- **Jeporupy oiva yvyguype:** matéria prima
- **Ndojekoi:** ambue'ere ojapo haguã hembiapokapy
- **Aty guasu:** ñemongeta guasu tuicha ore Guarani ha Kaiowá roguerekova

Kuehete rupive ñande re'yi kuéra ndoje py'apýi tynynĩre.

Tesape oguahẽ tekohápe

Yma va'ekue ñande tekohaygua kuéra oikoramogũare noñekotevẽi va'ekue tynynĩ rehe.

Ojeiko va'ekue mba'erendy mbaretekuerente oiporu va'ekue tata ohesape hağua pyhare. Avei ojeporu va'ekue moã mbarete rendykue ohesape hağua. Are rire ou tata'indy pytũguigua ha umi mba'e ijoguapyre ojeporũva va'ekue. Ñe'ẽ mbareteha ha ta'angaryĩ ojekuaáva hũ ha morotĩva.

Tesapeha ojaguahẽ ñande Guarani ha Kaiowá tekohápe 1990. Umi mba'e ojehe tekoha pyelo ypypeve oĩvape. Avei omoguahẽ tesapeha oĩva teiyi rógape ha umi mbo'eróype ha umi tekotevẽ hápe.

Mburuvicha guasu tetã guasu pegua ogueru 300 ogapente rañe ha uperire ae katu omoĩveta ojejerureháicha ñande tekohárupi.

Tesapeha heta mba'e porã ogueru avei ogueru mba'e vai. Mba'e nde tuichava oiko tesapeha ou rire tekohápe pira pire ombihe'ỹive hetave hağua mo'ã pe tesapeha oguahẽ rire hetave jajogua opa mba'erei rirerae mande jaiko porãmi evẽma maymáva hoga rupi ojogua joama tembiporurã: ymohoyasãha, ta'angaryĩ ha hetavema jaiporu tesaperendyha mande mba'e jogua hetave avei. Upe rupia ikatu hağua heñoi pira pire. Peva jehupityrãngo oiko ñe'ẽmoasãi (Programa Luz para Todos) rupi.

Pira pire mbopopoy pyre ou omoambuepaete teko jeikohape, ojeporuve ave ogapypegua porupýva. Ñande re'ỹi kuéra ndoikuua porãi ambue kuérareko, ndajaikuairõ mba'eichapa jãhepyame'ẽtape jaiporu va'ekue repyrehe nderehepy me'ẽirõ katuete ouma oikyĩ, omondoho nde hegui petesapeha. Upea ojehe mburicha guasu ndoporandũgui voi te'ỹipe jaipotapa mba'e ome'ẽseva ñandeva. Ndohechaukái rañe ñandeva mba'eichapa upea japotata iporãtapa terã naiporaĩta ra'e ñandeva. Namemẽi pe ambuẽpe iporãva ñandeva iporã avei tekotevẽ ojejapo ñomongeta omõi pe tesapeha óga kuéra rupi.

Tuicha mba'e ojehe pe Programa Luz para Todos rupi ojeroikegui sapy'areigui ñeha'arõ'eỹre tekohape, upevagai iñambuema ohovo avareko, peva naĩporambai te'ỹi kuérape. Hẽtave omba'eporu, oiko temikotevẽ pyahu, upevagai te'ỹi ojehesarerova teko ambue ohechagui ta'anga ryrĩ ñemoasãi rupi; upeagui mitãkuéra oke pyharepytevema, ndohopỹ iveima mbo'eróype oikoye pyharepyteve ohecha ta'angaryĩ.

Uperire katuave kuñatãi, karai'y oñombyaty aty pyharekue, ohekavo mba'e pochy ha oñorairorõ ojaipoma ivaiva oka'ugui hatãve tãve ombopu mba'e ryapu ijero ky ha rupi (som), umi oga ojaipoma yvy jyguegui.

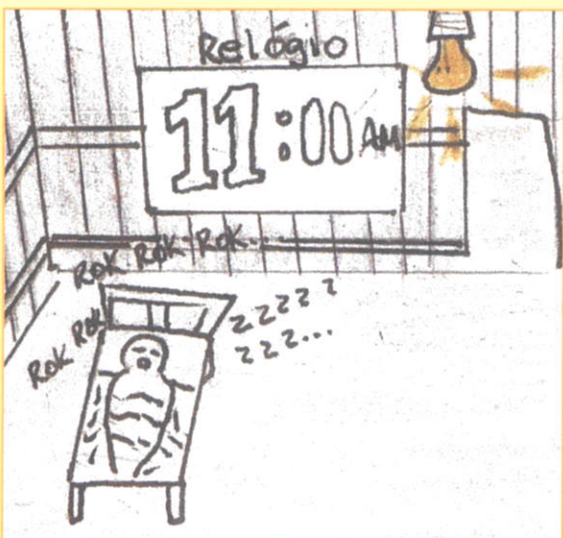
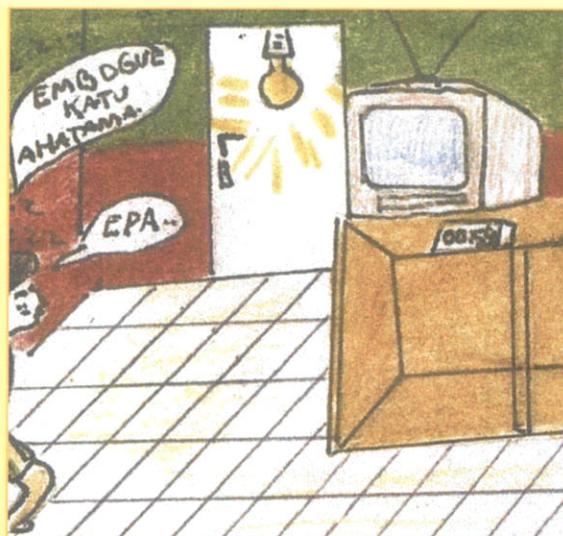
Ajeve, pe tynynĩ tesapeha niko ndaivaĩri voi tekotevente jaiporukuaa ñandepo rerahave hağua iporãva jajapo jave.

Tesapeha ojaguahê ñande Guarani ha Kaiowá tekohápe 1990.

Mba'erendy mbaretekuerente oiporu va'ekue tata ohesape haġua pyhare.

Sapy'areigui ñeha'arõ'eýre tekohape, upevagui iñambuema ohovo avareko.

Mombe'u vera rendy

Ko ñemombe'upy omombe'u va'ekue ñamoĩ Rafael Velário Borvão Amambai tekohapegua.

Ha'e he'i ñepyrumẽ Nãnde Ru Papa ojapo ha omoĩ oñantende ha'gua tesapeháre.

Ha'e guapyvéva ombohéra "Vera Rendyĩ" ha'e hendy morotĩ, mokõiha héra "Vera Rendyju" rendy sa'yju ogureko ijehe pe mbarete ha pu'aka.

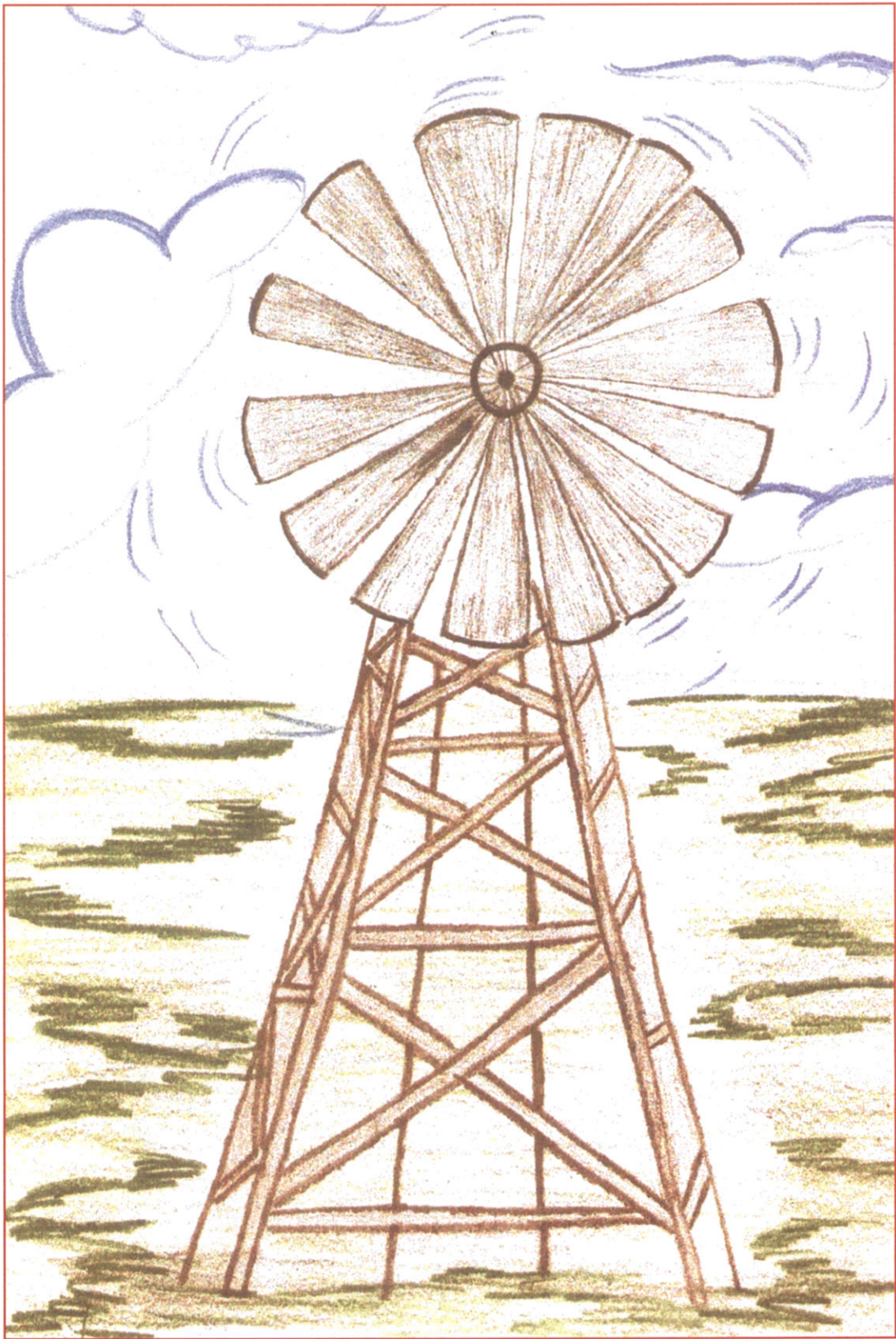
Ko'anga peve ojekuaa he'i ñanderu ha okyja'e overa sa'yju ha overa morotĩ.

Nãnde rekoetepe Guarani ha Kaiowá yypóra oikogui jepy'apyre umi terã apyre oi katuete rendyju, upea he'ise hereko reruhava ha'e heko.

Ko'anga peve jaiporu tesape hendy morotĩ va ha sa'yjúva.

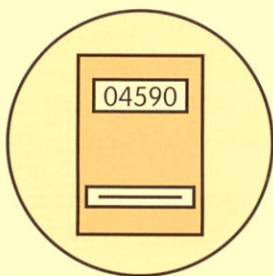

Mba'éichapa reikuaáta tynynyi papahare?

Mba'éichapa reikuaáta reiporuváekue rehaivo kuatiáre pe nde resapeha rendy papaha. Reikuaasérõ mbovymapa reiporu ehecha upe mba'epapaha tynynyi rehe òiva. Oguereko irundy papahaty ojokére.

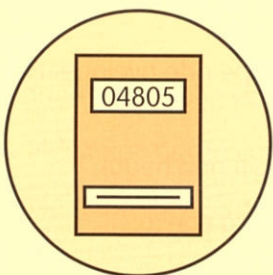
TECHAPYRÃ:

Jasyteĩ

Reiporu va'ekue ojekuaárõ papapy peicha 04590 Kwh.

Ha jasykõi katu reiporu ra'e 04805 KWH.

Reikuaa haḡua péicha ejapo.

$$04590 - 04805 = 0215$$

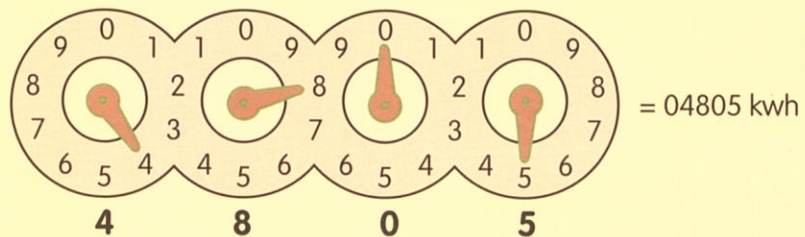
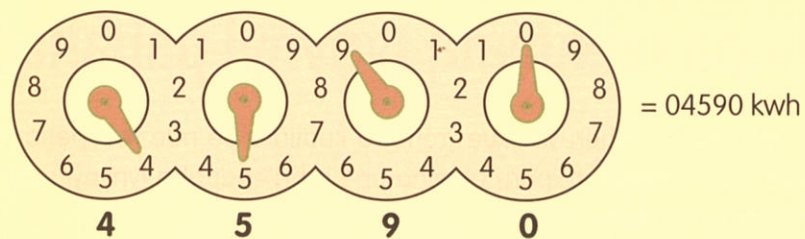
Upéa reiporu va'ekue jasykõi peguareha ha'e = 0215 KWH

Ha ambue jasy pyahu oguahẽ jevyvo reipe'a va'ekue araitépe jevy reipe'a va'erã rehai kuévy kuatiáre rehe.

Petẽi jasyteime reipe'a kuri ra'e ára 28/01/07 upéva araitépe jevy reipe'a va'erã

Ara jasy pyahu oguahẽ jeyvo 28/02/07 peicha memete tekotevẽ rejapo.

Oĩ avei oguerekóva petẽite papahaty upéa va'ekue ehai nde kuatiárehe. Upeicha jevy rejapo va'erã nde mba'epapahaty.

Rehepy me'ẽvo tynynĩire

Reho ymbove rehepy me'ẽ tynynĩi repyre, reho raẽ va'erã rehecha nde kuatia rezeveha mba'e rendy tesapeha rendatype.

Ikatu rehepy me'ẽ loterika, despachantepe, ha ñemuhatĩpe nde pyelope. Nde ikatu reiporavo moõpa rehotã rehepy me'ẽ.

Ani reheja are rehepy me'ẽ ãre nde tynynĩire. ikatune oikytĩ nde hegui.

Ndojegueruĩrõ ndeve kuatia hesegua tereho hapykuẽry terã eheka.

Mba'ekuaha ha ñeñangareko tesapeháre

Oguahẽramo tynynĩi ñande rógape ha'e iporã eterei ha ome'ẽ, avei jepy'apy. Tekotev ẽ reiporu kuaa ani haãua reiporupa rei. Ikatu haãuaicha reguereko jerovia repy ha kyhyje'ỹ nde rógaygua kuéra ndive. Upea ha'e ombohẽpy michĩve haãua reiporu va'ekue repy.

Eiporu kuaáramo tynynĩi ikatu avei reguereko ha remohembyve hi'upy repyrã.

Eñangareko:

- 1 Ani rejahu areterei jahuha hakúva. Iporãve rejahu yho ñysame. Reiporu etereirõ hepyveta ndeve. Jahuha hakúva² oiporuvéva tynynĩi.
- 2 Reguerekórõ nde rógape ao mosyĩha³, rembyatypa heta riréma emosyĩ nde ao potĩgue. Ani peteĩ teĩ remosyĩ. Ha'e hetave oiporu tynynĩi.
- 3 Umi mba'e jejoguapyre⁴ oiporuvea tynynĩi ha'e ao mosyĩha, jahuha hakúva ha akarangue mokahã.
- 4 Ani rejahu jave y hakúpe ao oñemosyĩ jave.
- 5 Nderehejaĩ va'erã ao mosyĩha joajuhápe⁵. Ha'e oiporuve tynynĩi, ikatúne ohapy nde róga.
- 6 Reguerekórõ moho ñysãha nde rógape:
 - Nde reĩpe'apyĩri va'erã hokẽ.
 - Ne remokãĩ va'era ao ikupépe.
 - Hakúva ne remoĩri va'erã hy'epýpe.
 - Ani rembojeko tápiare.
 - Remopotĩ haãua mba'emoho'ysãha eipe'a tynynĩi osẽhágui.
 - Nde mba'e moho'ysãha jajy⁶ itujáro tekotevẽ remohengovia.
- 7 Mbo'eróype ha nde rógape emboguepa umi mba'e rendy ha yvytu me'ẽha⁷ ndojeporúiva. Ani reheja hendypa rei umi tesapeha nde rogarehe. Upéicharõ heta eterei ou va'erã ndeve hepy.

1 Energia elétrica.

2 Jahuha hakúva = chuveiro quente.

3 Ferro elétrico.

4 Eletrodomésticos.

5 Ligado.

6 Jajy-borracha.

7 Ventilador.

- 8 Nde rehechavéi jave umi ta'angaryrýi⁸ ikatu eremboty. Ta'angaryrýi oguerékóramo jepe moñe'ëukaha⁹ tekotevê remboty pe mbotyhápe voi. Rehejáramo ha rembotýramo moñe'ë ukahapente ha'e ombohepyve ne tynynýi.
- 9 Ikatu reipóravo kuaa tesapeha¹⁰ nde rôgape guarã. Oĩ mokõi tesapeha: Pe tesapeha hendy morotĩva rejogua haġua ha'e hepyve ha sa'ive osẽ ndéve tynynýi repy. Ko'ã tesapeha ikatu avei ne mbohasy. Pe tesapeha hendy sa'yjuvéa rejogua haġua ndahepyi. Ha'e ikatu oiporu reĩ ombohepyve haġuante ndéve ne tynynýi.
- 10 Erejoguáta jave umi mba'e ijejoguapýva: ao mosýiha, moho `ysãha¹¹, jahuha, ymoguahẽha¹², ta'angaryrýi ha tesapeha, tekotevê oguereko pe kuatia ata'ĩ¹³ PROCEL¹⁴. Upéicharamo sa ñ rehepyme'ẽta reiporu va'ekue rehe.
- 11 Ani rejogua umi oĩ jejoguapy tujakue naiporãivéima umia mba'e tuja oiporu hetave tynynýi mbarete ha nde hepyve reme'ẽta hepyre.
- 12 Ani rembopu peteĩcharei umi mba'ejejoguapy, upéicha ha'e ombohepy eterei avei.
- 13 Neremoĩri va'ẽrã peteĩ rendáre memete umi mba'e ryapu, rehendu haġua tekotevê remoĩ peteĩteĩ hendaġuame.
- 14 Ani rehuga mbojoapyha ha vyty me'ẽha ikatu, upeicharõ oiporuve ha ombyaĩne ne rembiporu.
- 15 Nderehejai va'erã mitã'ĩ omoĩ ikuã pe tynynýi osẽhape.
- 16 Ani rejapo jeporu ñemi¹⁵ rekope'ýva, upeicharamo ikatu oĩ hetave ombopohyi tynynýi ha hepyve rehepyme'ẽta.
- 17 Reíporujave umi mba'e jejoguapy rehecha va'erã oguerékópa ohechaukáva hese akyta'ĩ¹⁶ 110W omombe'úva oñemoĩ tynynýi tekohápe.
- 18 Ereváramo nde rogagui reheka va'erã tesapeháre oñantendéva remombe'u rejapóva.

8 Televisão.

9 Controle.

10 Lâmpada.

11 Geladeira.

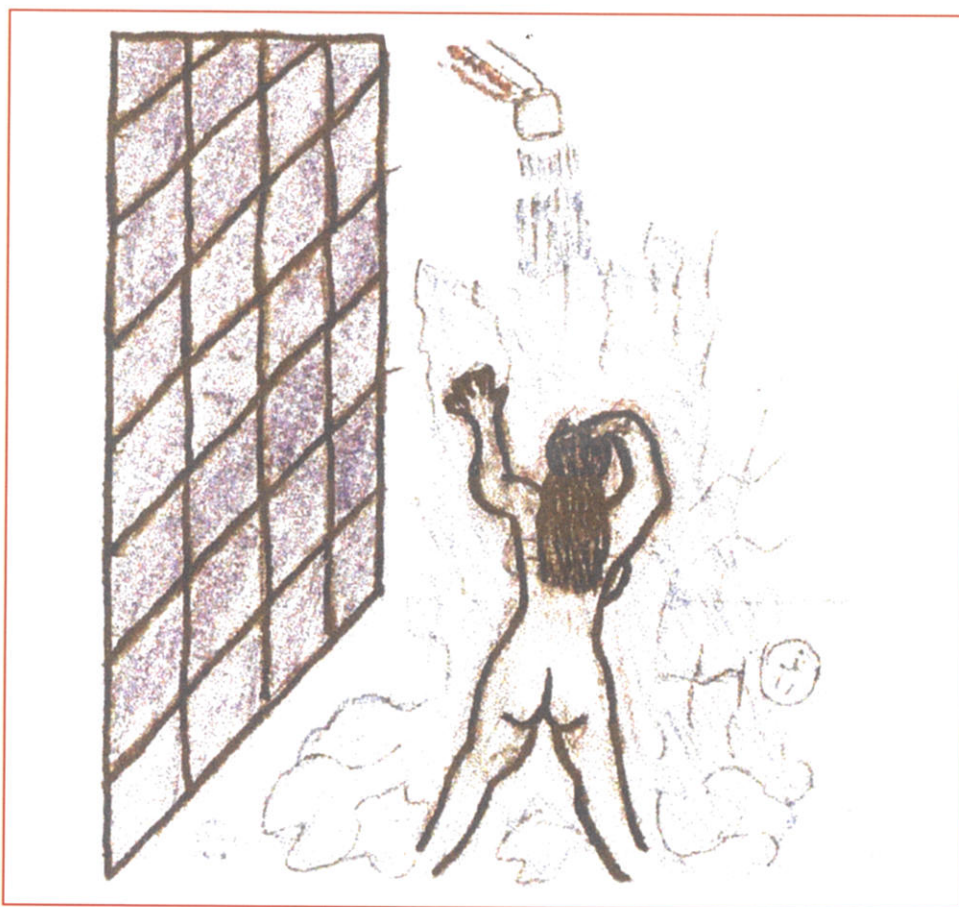
12 Cano, mangueira.

13 Selo, marca.

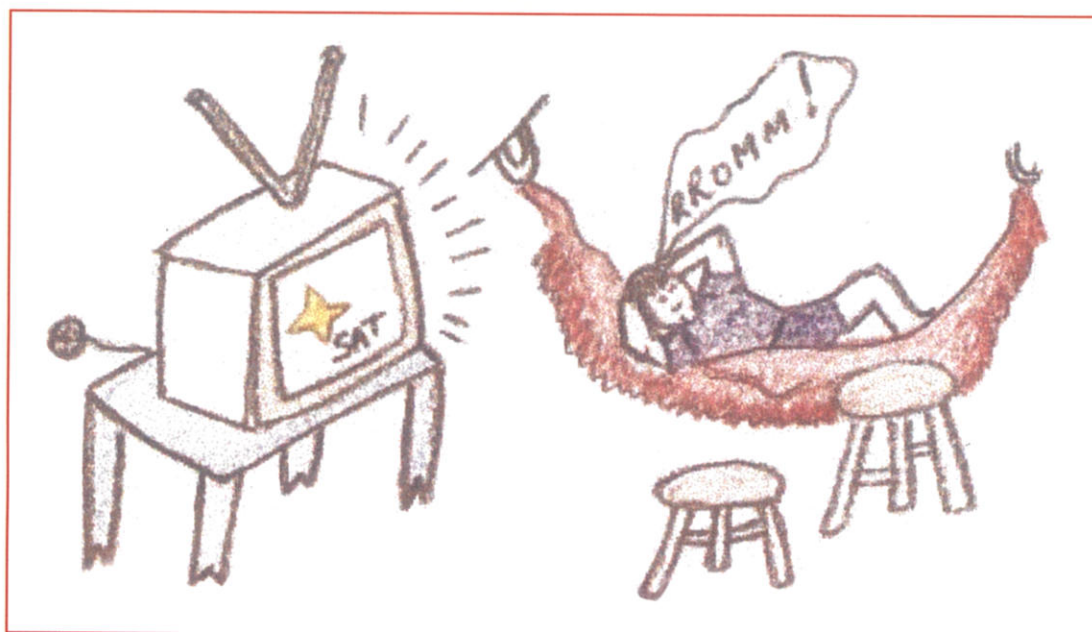
14 Programa Nacional de Conservação de Energia Elétrica.

15 "Gambiarra".

16 Botão.

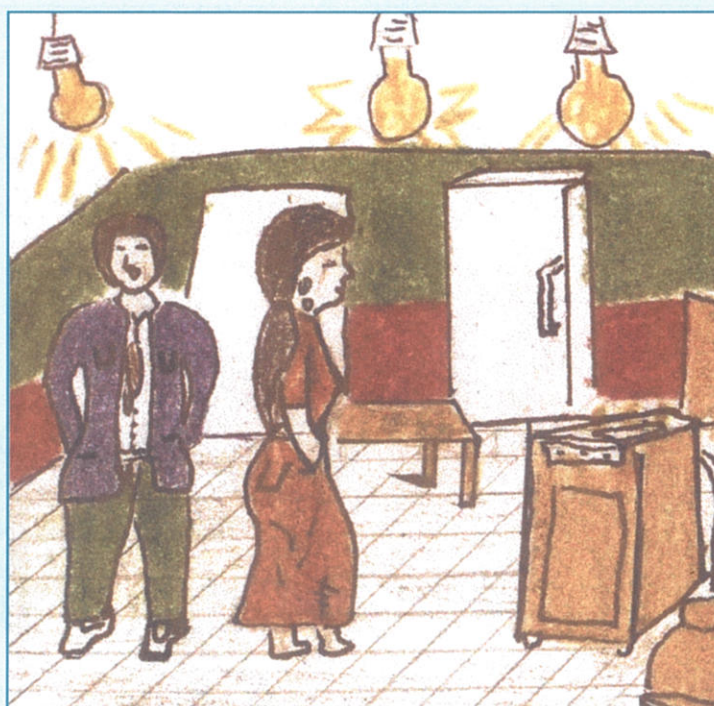
Yhākupe ani rejahu are.

Ani reke ha reheja tacenga rryriē hendyrei.

Emosy i javé nde ao ani remosyi patei'imimi rei.

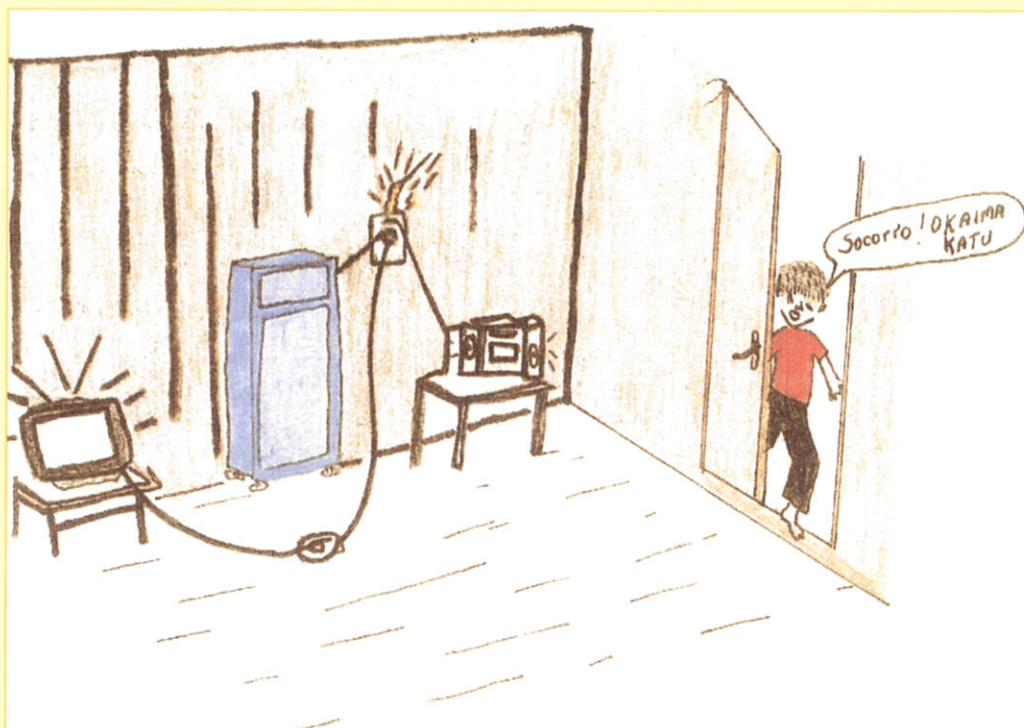
Mba'emoro' jejoguapyre oguerekoarã pe kuatva atã'i.

Arakue ani reheja hendyparei tesapeña.

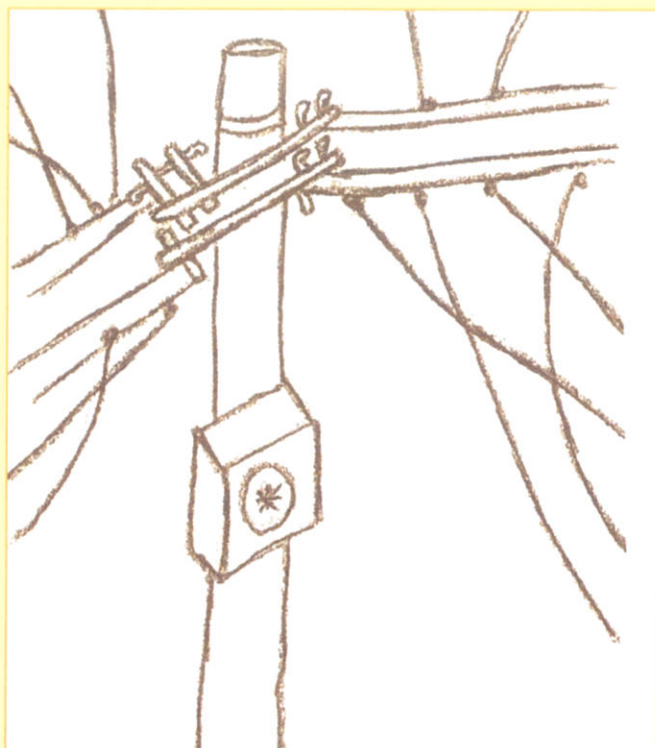

Eiporavo tesapeha hendy morotiva.

30

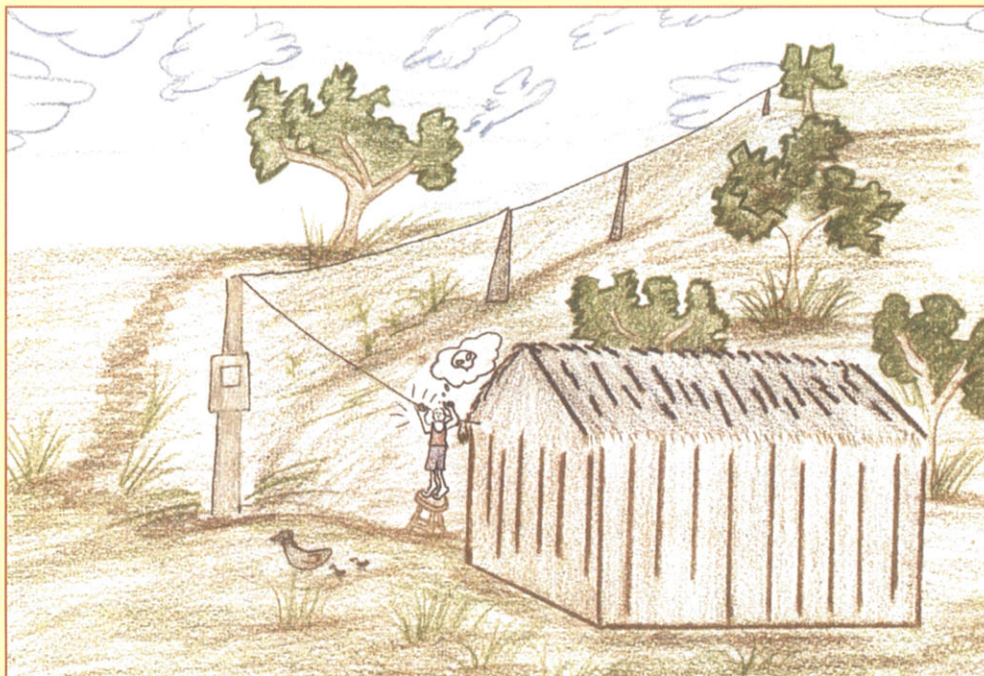
Neremoĩri va'erã peteĩ rendare memete umi mba'e ryapu.

Ani rejapo jeporu ñemi hekope'ỹva.

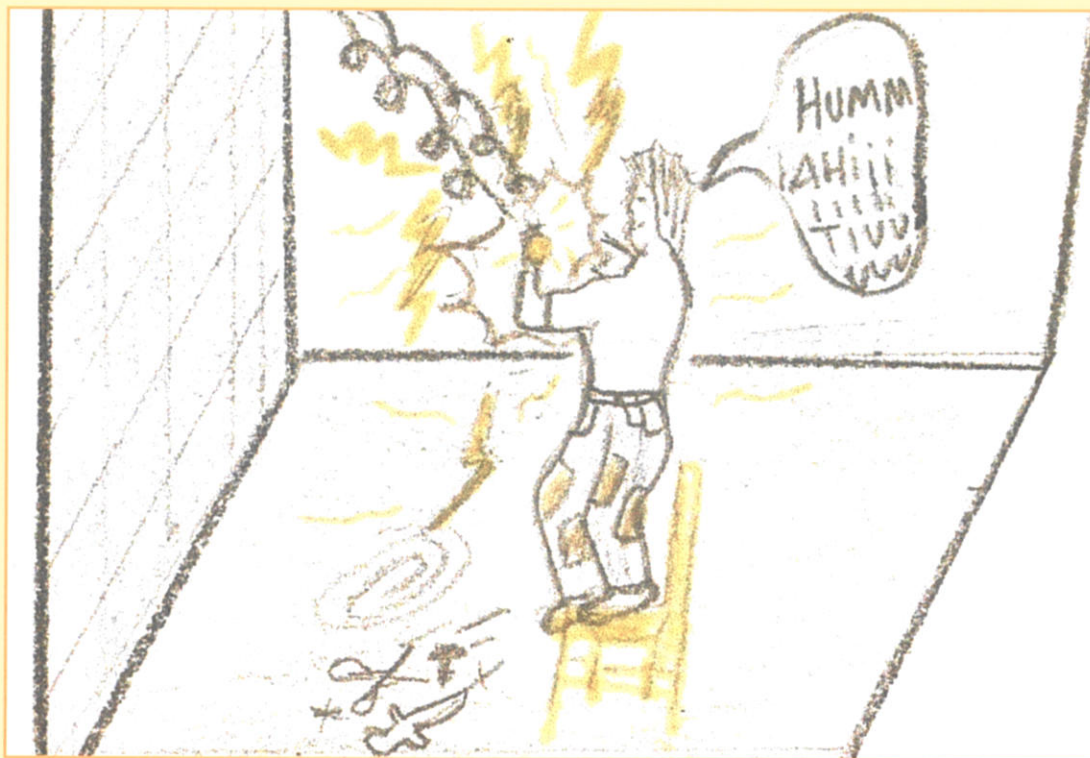
Eñangareko ani nemba'e jehu

- 1 Emyatyrō jave embotyrañe pe tesape moġuahēha¹⁷ nde rogapegua. Ikatu avei rehenōi ikatupyrýva omyatyrō haġua. Rehecháramo umi ijoapy hakúramo ha ndaiporíramo ipire jo'a ani repoko hese.
- 2 Tesape moġuahēha noiporāĩro itujaitereirō ha hetaitereirō ojeporu ikatu ave osē tata'í ojepota tata ha oħapýne nde rōga nde jekáne avei.
- 3 Remoġuahē haġua tesapeha nde rōgape, tekotevē rejogua kuaa umi tesape moġuahēha ikatu avei oguereko ipire jo'a.
- 4 Ne remoĩri va'erā tesape moġuahēha yvyra ypýpe, terā yvyra pa'ūrupi.
- 5 Oky jave nome'eĩ repoko umi tesapeha oĩ háre? Ne mboryrýi ha ikatu avei nde juka.
- 6 Tynynýi ha'e iporā eterei ñandepo reraha va'e voi ñandeko, tekotevē jaiporu kuaa. Pêicha hágui tesape moġuahēha noĩrirō ipire jo'a anike repoko hese, oñemby'aĩramo ikatu pe oikuaa porā teéva rehenōi omoĩporā haġua. Ani haġua rejaveria upeive.
- 7 Tesapeha ñe'ē mombareteha bateria ha pila ndaikatui remombopa rei ikatu rembyaty peteĩ hendápe, terā ikatu avei reguereha umi yty ñembyaty ñangareko hárupi. Umi tesapeha ikatu omongy'a umi ijapopyre oĩ ha ha'e oguereko peteĩ mba'e rykue hérava mercúrio, ikatuva ombyai yvy ha ñande mbohasy.

Ane rejavyky tynýnyĩ onembyairō ndereikuaairō.

17 Tesape moġuahēhá - fio elétrico

Emjaturō jave embotyrañe pe tesope moġuahēha nde rogapegua.

Oký jave nomeiēi repoko umi tesapeha oī hāre ne mboryři.

Eñangareko tynynỹire mbo'ehao rupi

Ndaipóri va'ekue ymave tesapeha umi mbo'eróy rupi. Avave noĩkotevei va'ekue tesapeháre. Tesape oúva okágui omohesakā porā voi pe mbo'eróy koty.

Upéagui umi mbo'eróy ojejapórō ovetā tuicha porāva.

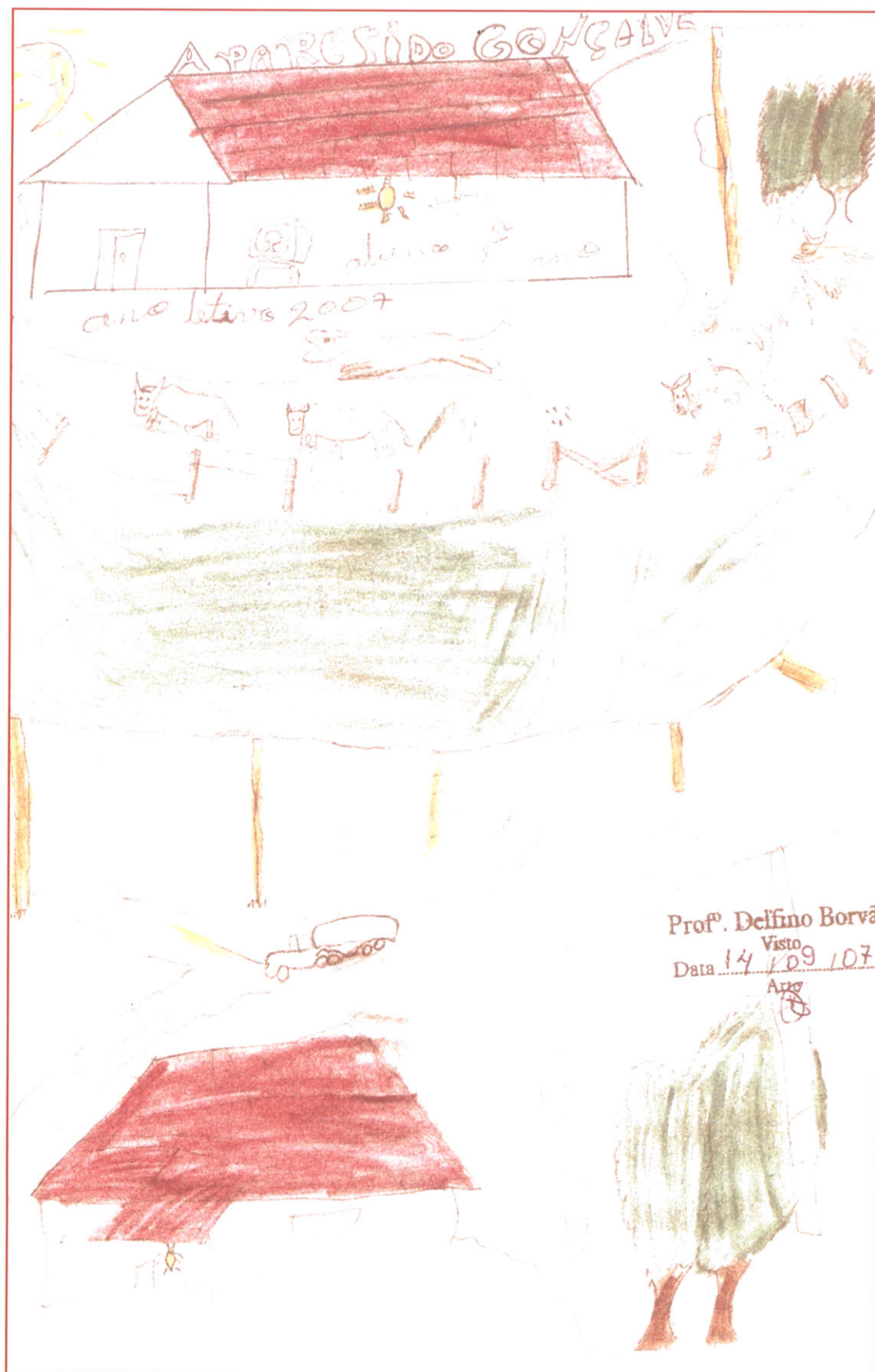
Iporā umi tesapeha, ha jaiporu memérō naiporāi umi mitā opyta eterei iguýpe ojapo vai hese kuéra.

Heta umi omba'apóva mbo'eróype rupi ndoikuaai mbovypa ohupyty tynynỹi repy.

Ojehejagui tesapeha hendyparei hembyve rangue pirapire ojeporu haḡua pohā kuéra rehe.

Ñande mbo'ehára kuéra tekotevẽ ñamba'apo porā. Mbo'eróype ikatu haḡua namombe'u porā mitā kuérape ndaha'ei ñandehegui osẽ hepyrā mitāguéra tekotevẽ oikuaa porā, ndoiporu kuaáirō hepyvepe osẽ tynynỹi repy.

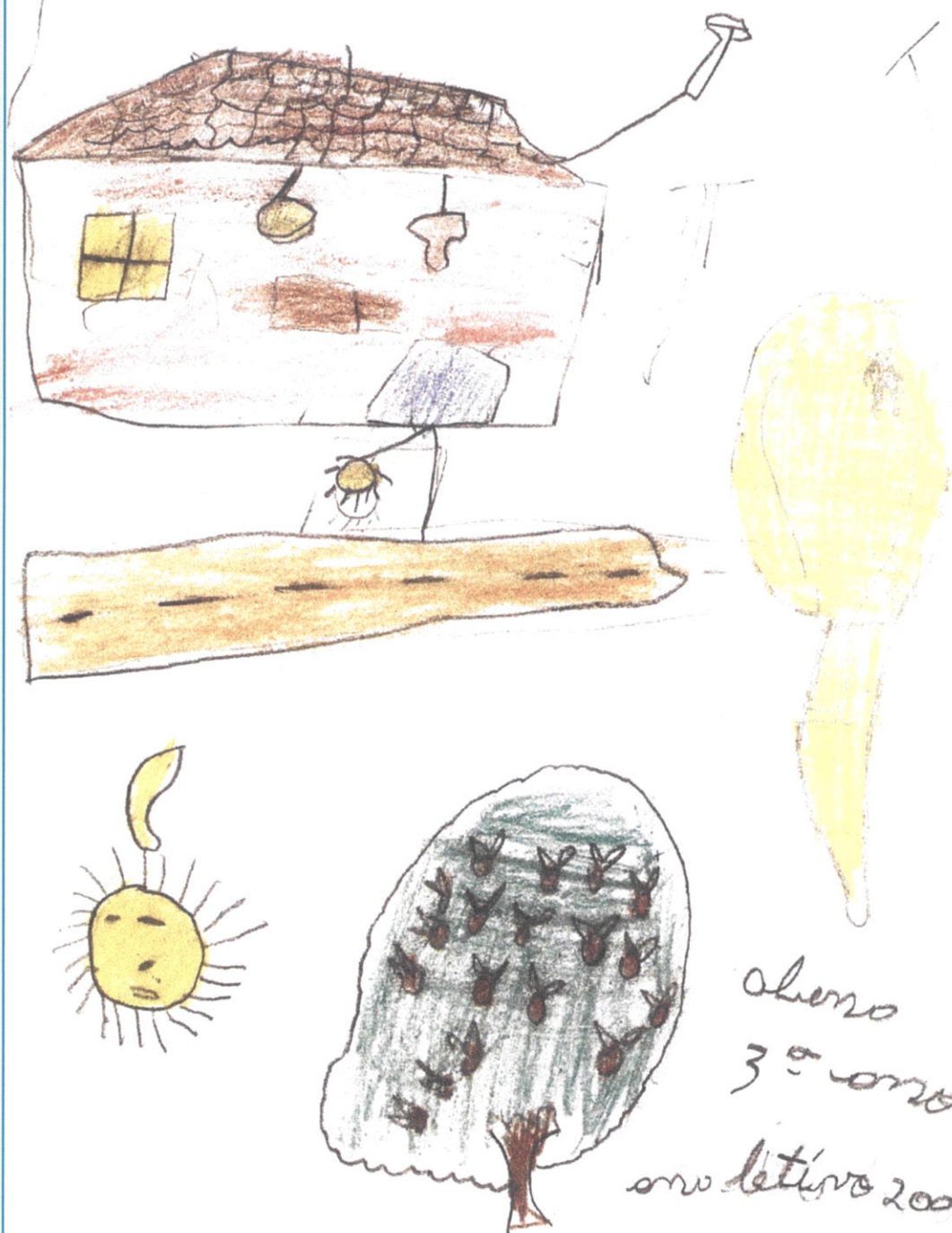

Clodmora Gonzales

Prof. Delfino Bor-

Visto
Data 14/09/07
Arte

Tynynỹi ha mboraihu

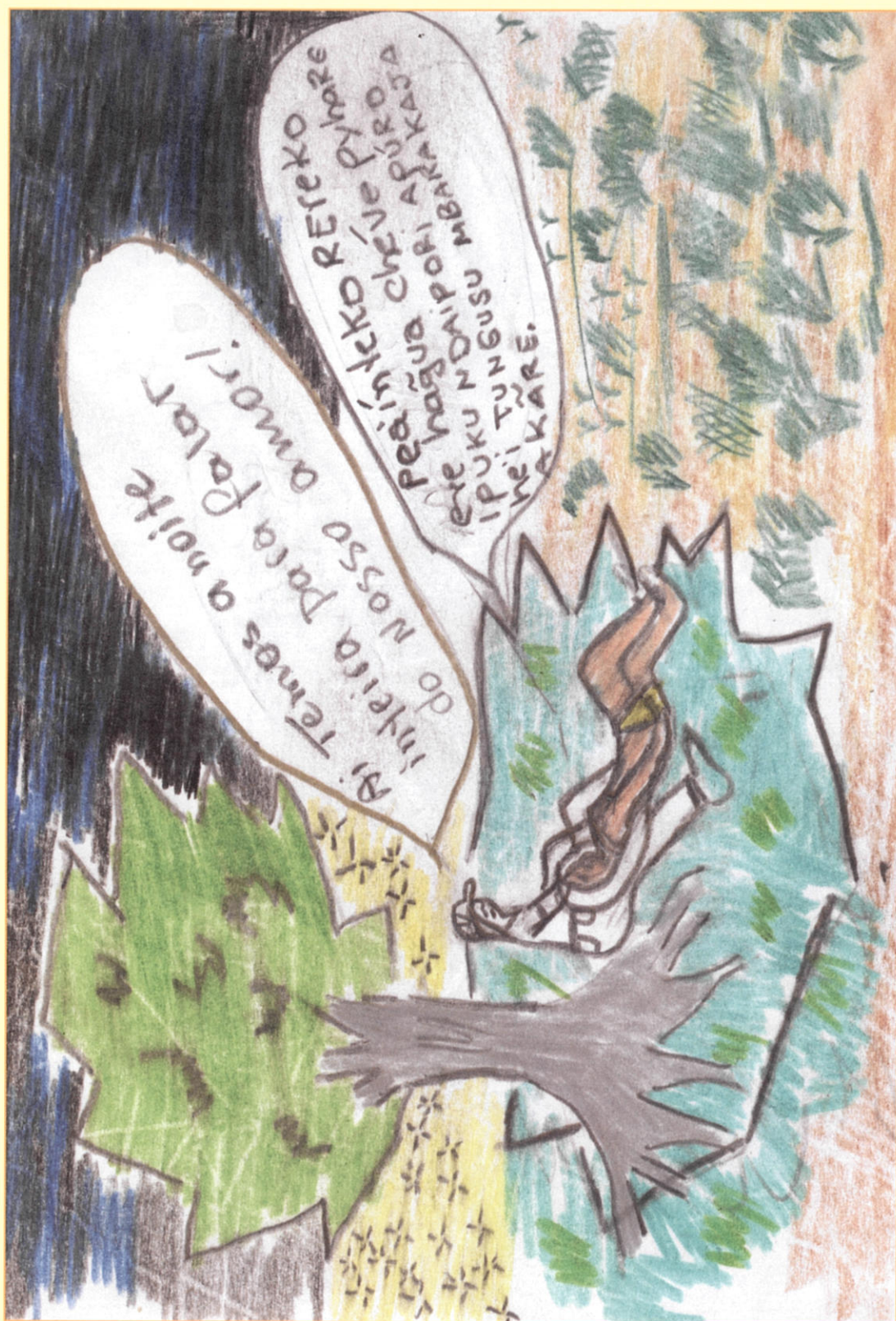
Tynynỹi ha'e iporã
Ogueru vy'a ha tesãi,
Ha upéagui tekotevẽ
Jaiporu kuaa.

Emohendy tesahapeha
Kuarahy okañy rire
Sa'ive rehepyme'ẽ
Hembyve haãua pirapire.

Ani reiporu eterei
Reiporuietereĩgui resõne hese,
Mboraihu rupive katu
Ojesape ñamopeteĩ.

Heliodoro de Almeida Guarani

Equipe:

Ministério de
Minas e Energia